

SPREKEN

**Over het gebruik van woorden
in een woordeloze kunstvorm**

ZILVER?

DOOR MAARTEN VERHELST

Vraag een willekeurige circusliefhebber naar de belangrijkste kenmerken van circus en ‘woordeloos’ komt ongetwijfeld in de top-3 terecht. Of vraag naar de redenen waarom circus zo’n krachtige en universele kunstvorm is. Idem dito.

→

HET

is dan ook met een vergrootglas zoeken naar succesvolle Vlaamse circusvoorstellingen van de laatste twintig jaar waarin woorden – of tekst, taal – van essentieel belang waren. Natuurlijk, je hebt het hilarische ‘OK? OK!’ van Bert & Fred en het al even hilarische pseudo-Italiaanse gibberish van Danny Ronaldo. Je hebt de gedichten van Daniël Charms in *Red Haired Men* van Alexander Vantournhout. Je hebt tal van artiesten en collectieven die live zingen, tekstfragmenten declameren of allerlei emoties via woorden uiten. Maar dit gebruik van taal kan je bezwaarlijk essentieel noemen. Het zijn eerder gimmicks die vaak een – al dan niet humoristische – meerwaarde bieden, maar even vaak weggelaten mochten worden.

Dramaturge Elisa Demarré verwoordt het in *Circusmagazine* #84 (september 2025) als volgt: “Tekst buiten de context van gewoon teksttheater is altijd moeilijk. Om tekst te integreren in een dansvoorstelling bijvoorbeeld, ligt de sleutel vaak in het benaderen van de tekst vanuit zijn rauwe klanken en niet vanuit zijn grammaticale kwaliteiten. Het heeft met tempo te maken: of het moet gewoon snel komen, of het moet goed klinken. Zodat je even het intellect voorbijsteekt, je niet de tijd krijgt als toeschouwer om te veel te gaan interpreteren of analyseren. Het is eigenlijk een soort van strategieën bedenken zodat de tekst kan doen wat muziek doet, of wat haarhangen doet, of wat dans doet. Namelijk sneller zijn dan de ratio en direct naar de emotie gaan.”

Toch zijn er enkele circusartiesten die bij het maken van een voorstelling het woord op gelijke voet met hun circusdiscipline plaatsen – of zo lijkt het toch. We vroegen aan **Bram Dobbelaere** (de spraakwaternaval van Cie Pol & Freddy en Cie Ea Eo), **Kurt Demey** (de mentalist van Rode Boom) en **Sien Van Acker** (de zelfverklaarde diva van *MORE IS MORE*) hoe hun relatie met taal eruitziet en waarom ze woorden gebruiken in hun voorstellingen.

Potje suiker

“Voor mij is het simpel: ik gebruik woorden omdat ik niet kan zwijgen,” aldus Sien Van Acker. “Als ik een personage uitwerk, is het voor mij vanzelfsprekend dat die praat. Een personage leeft, ademt, is echt. Praten hoort daarbij. Mijn – clowneske – personage bestaat in de eerste plaats om te communiceren

met een publiek, en hoewel taal daarvoor niet noodzakelijk is – zeker niet in circus – gebruik ik heel snel en intuïtief woorden in mijn creatieproces.”

Ook bij Bram Dobbelaere is praten zijn tweede natuur, zeker voor een publiek. “Ik praat graag voor groepen, altijd graag gedaan, ik heb daar nooit stress voor. Ik ben opgeleid als onderwijzer. Voor de klas staan is een toneeltje opvoeren, hè. Met één-op-één-communicatie heb ik het veel lastiger. Ik begin te zweten als ik bij de burens een potje suiker moet vragen. Wat circus betreft: toen wij rond het jaar 2000 met Cirq’ulation Locale begonnen, waren we geïnspireerd door de buskers (straatartiesten, red.) van de jaren 1990. Die deden niets anders dan praten. Dirk Van Boxelaere met Tobe2: dat was ons grote voorbeeld.”

Kurt Demey startte in diezelfde periode zijn carrière als beeldend kunstenaar en maakte enkele jaren later de overstap naar circus. “Als beeldend kunstenaar werkte ik geregeld met woorden. Ik heb ooit een beeldend werk gemaakt dat integraal uit woorden bestond. Voor een bepaald project maakte ik een zijstapje richting circus – ik leerde allerhande circustech-nieken bij het toenmalige circusatelier Kay Fou en bij Espace Catastrophe, en ja, ik was verkocht. Ik bleef hangen in het circus. Daar werd ik trouwens hartelijk mee uitgelachen door de mensen die me volgden als kunstenaar. Ze noemden mij de kermisartiest; ze snapten niet wat ik in het circus te zoeken had. Als aanstormende jonge beeldend kunstenaar werd ik op een piëdestal gezet, als circusartiest viel ik er in een-twee-drie af. Ik vond dat heerlijk,” aldus Kurt. “Als straat- en circusartiest werkte ik al snel met woorden. Mijn toenmalige compagnon

“Pas tijdens de creatie van *MORE IS MORE* beseftte ik dat ik best wel aanleun bij comedy. In ritme en stijl zijn er veel gelijkenissen”

Frank Poelvoorde (met wie hij onder meer het festival Gevleugelde Stad oprichtte, red.) speelde daar een belangrijke rol in; hij was keihard into poëzie. Wel grappig trouwens, de enige voorstelling die ik ooit maakte zonder woorden – of toch met heel weinig – was met dichteres en woordkunstenaar Maud Vanhauwaert (*Wij zijn mogelijk*, creatie 2019).”

Voor Bram Dobbelaere is het bijna twintig jaar geleden dat hij zweeg in een voorstelling. “Onze enige woordeloze voorstelling was *Ready!* (creatie 2006). Dat werkte heel goed. Maar in al mijn andere creaties kon ik het toch niet laten om te praten. In *m²*, de debuutvoorstelling van Cie Ea Eo (creatie 2009), hield ik een monoloog over het gebrek aan plaats op bus en tram. In *Le Cirque Démocratique de la Belgique* (creatie 2013) en *De Cuyper vs. De Cuyper* (creatie 2020) ben ik de presentator die alles aan elkaar lijmt.”

“Ik heb een clownsact waarin ik nauwelijks spreek,” aldus Sien. “Drie woorden om precies te zijn. Aanvankelijk sprak ik niet tijdens de act, maar dat begon ongemakkelijk te voelen. Het was zoeken naar de juiste woorden, de juiste stem, de cadans die bij mijn clownspersonage past. Uiteindelijk werd het één woord om de act samen te brengen en nog twee woorden om de frivoliteit en speelsheid te versterken.”

“Als mentalist moet je veel zaken uitleggen of inleiden, vaak eerder technisch van aard. Ik vind dat enorm saai. Het is de uitdaging om het anders te doen, om er poëzie in te brengen.”

Maar in *MORE IS MORE* (creatie 2025), haar warm onthaalde debuutvoorstelling, spreekt Sien continu. Recensent Wouter Hillaert omschrijft het op Pzazz als volgt: “*Van Acker is niet van de suggestieve school. Ze benoemt alles wat je ziet en denkt, legt er dan graag nog een laag bovenop en speelt daarin een slim spel met verwachtingen en stereotypen. Als het publiek*

Bram Dobbelaere kan het niet nalaten om te praten in zijn voorstellingen. Beeld uit *Le cirque démocratique de la Belgique* (creatie 2013)

“Praten op scène is een vak op zich,”

spontaan begint te applaudiseren voor haar eerste passen en wentelingen op de kabel, repliceert ze prompt: “bwah, zo speciaal is dat nu ook niet.” Wat later in de recensie vraagt hij zich zelfs af of ze überhaupt haar circustechnieken nodig heeft voor wat ze doet en vertelt.

“Pas tijdens de creatie van *MORE IS MORE* besepte ik dat ik best wel aanleun bij comedy. In ritme en stijl zijn er veel gelijkenissen,” geeft Sien toe. “Maar ik voel me nog altijd in de eerste plaats circusartieste. In tegenstelling tot de andere disciplines is het lichamelijke performen een essentieel onderdeel van mijn voorstelling. Het gaat voor mij echt over de combinatie van circustechnieken en het gebruik van taal in verschillende vormen.”

In tegenstelling tot de meeste andere circusdisciplines is het bij mentalisme logisch dat er veel gepraat wordt. “Mentalisme en tekst horen ontegensprekelijk samen,” aldus Kurt. “Als mentalist moet je veel zaken uitleggen of inleiden, vaak eerder technisch van aard. Ik vind dat enorm saai. Het is de uitdaging om het anders te doen, om er poëzie in te brengen. Om van de saaie momenten leuke momenten te maken. De tekst moet inhoudelijk interessant zijn. Zodat het uiteindelijk zelfs meer daarover gaat dan over de truc of het verrassingseffect.”

Bram Dobbelaere is de presentator die alles aan elkaar lijmt in *Le Cirque Démocratique de la Belgique* (creatie 2013)

Welk script?

“Praten op scène is een vak op zich,” weet Bram. “Het is niet iets dat je er zomaar even bij neemt in de laatste week van je creatie. Neem het serieus, oefen en repeteer, schaaft bij, maak 17 versies van je tekst, blijf bijschaven tot het goed zit. En vooral: laat je bijstaan door experts, zowel inhoudelijk als qua uitspraak. Bij mij was het comedian Wouter Deprez, een goede vriend, die mij na het zien van *m²* duidelijk maakte dat mijn uitspraak op niet veel trok. Voor *De Cuyper vs. De Cuyper* – een jongleerwedstrijd met mezelf als commentator/scheidsrechter – heb ik niet alleen veel sportwedstrijden geanalyseerd, ik heb ook samengewerkt met een echte sportcommentator.”

“Ik herinner mij de eerste dag dat ik mij liet coachen door acteur Steven Beersmans,” zegt Sien. “De creatie was al in een ver stadium, de bedoeling was om samen eens naar de tekst te kijken. Hij vroeg me waar mijn script was. Ik zei: ‘Welk script?’. En hij: ‘Hoezo, welk script? Jij hebt geen script!’. Ik had nog nooit

© Stefan Gevaerts

alle teksten van mijn voorstelling neergeschreven. Ik had een paar songteksten op losse papieren, *that's it*. De rest was opgeslagen in mijn hoofd. We hebben dus alle teksten uitgeschreven en er dan aan gesleuteld. Fijn werk, trouwens, zo gedetailleerd peuteren aan woorden, en bijvoorbeeld tot het besluit komen dat in die ene zin het woord 'toch' essentieel is voor de betekenis van de voorstelling."

"Ik heb enorm veel geleerd van Ludo Goos op de academie in Borgerhout," aldus Kurt. "Vooraf op het vlak van hoe je tekst brengt. Mijn poëzie bijvoorbeeld: hoe vermijd ik de valkuil dat er 'een poëziemomentje' in de voorstelling is, hoe breng ik het op een manier alsof je tegen een vriend iets intiems aan het vertellen bent. Er zijn veel leuke technieken om daarmee te spelen en te oefenen. Hoe je zinnen of woorden uitspreekt, de intonatie, het volume, ... Hij had het altijd over het zweepje waarmee je woorden behandelt; zacht of hard, lief of boos, enzovoort. Op die manier gaat er een wereld voor je open en zijn woorden gewoon leuk om mee te werken."

"De enige voorstelling die ik ooit maakte zonder woorden – of toch met heel weinig – was met dichteres en woordkunstenaar Maud Vanhauwaert." Kurt Demey en Maud Vanhauwaert in *Wij zijn mogelijk* (creatie 2019)

Met de Franse slag

“Voor ik aan de circushogeschool begon, heb ik een jaar Woordkunst en Drama gestudeerd,” zegt Sien. “Daar heb ik veel met theaterteksten gewerkt en gespeeld. Maar ook op de circusschool – L’Esacto’Lido in Toulouse – werd ik gestimuleerd om met taal te werken. In het zuiden zijn circus en woord veel nauwer verbonden dan bij ons. Taal is er een medium waar veel mee wordt geëxperimenteerd. Ik ben grote fan van *MDR* van het Spaanse gezelschap Los Galindos. De drie clowns praten continu met elkaar, tegen het publiek, doorheen alle cascades en burlesque. Voor mij worden die clowns zoveel echter, directer en toegankelijker. Woord kan zo krachtig zijn in combinatie met humor.”

“Als ik aan circus en woord denk, beland ik ook automatisch in Frankrijk,” aldus Bram. “Ze hebben er echt de traditie om veel te praten. In alle kunstvormen. Een mooi voorbeeld van hoe belangrijk woorden kunnen zijn, is de voorstelling Pling-Klang van Mathieu Despoisse & Etienne Manceau. Ik werkte eraan mee als coach. Het is een slapstickvoorstelling waarin continu wordt gebabbeld, heel erg Frans. Het gaat over een koppel dat een Ikeakast in elkaar probeert te steken. Aanvankelijk sloegen de bijhorende dialogen nergens op, het was pure kolder, de voorstelling werkte voor geen meter. Uiteindelijk beslisten we om de tekst volledig om te gooien: veel serieuzer, diepgaander. Het gaat nu over de echte problemen waar je als koppel mee te maken krijgt. Gecombineerd met de Ikeaslapstick werkt dat wonderwel, het is echt een goeie voorstelling geworden.”

“In Frankrijk heerst een echte woordcultuur,” beaamt Kurt. “Een monoloog met drie uur tekst, daar komt elke avond 700

“In de hoogdagen van de *cirque contemporain*, was het hip om circus en theater te mengen. Ik heb meermaals hetzelfde gevoel gehad als bij een slechte erotische film: moet je nu naar de beelden kijken of het verhaal volgen?”

man naar kijken. Ik haak dan wel een beetje af, moet ik zeggen. Mijn Frans is niet goed genoeg. Ik ben nooit echt goed geweest in talen. Ik ben daar te lui voor. Er is mij trouwens altijd gezegd dat ik nooit op een podium zou staan omdat ik niet goed articuleerde. En kijk, als mentalist speel ik vandaag heel vaak in Frankrijk. De Fransen vinden mijn accent charmant. Mijn fouten

© Delphine Lebon

vinden ze interessant. Bepaalde uitdrukkingen die ik letterlijk uit het Nederlands vertaal, vinden ze fris, het confronteert hen met de kronkels in hun eigen taal. En ze moeten beter luisteren om mij te verstaan, hetgeen ervoor zorgt dat ik ze meer mee heb, ze zitten als het ware op mijn schoot.”

Woorden kunnen een meerwaarde zijn, maar zijn zeker geen must voor een geslaagde circusvoorstelling. “Ik kan enorm genieten van woordeloze circusperformances,” aldus Kurt. “Het gebeurt maar zelden dat ik tekst mis. Of dat ik denk: ‘mmm, in dit geval zou ik tekst gebruikt hebben.’ Andersom gebeurt het iets vaker: dat er tekst aanwezig is, maar dat het slaat als een tang op een varken. Zo’n twintig jaar geleden, in de hoogdagen van de *cirque contemporain*, was het hip om circus en theater te mengen. Ik heb meermaals hetzelfde gevoel gehad als bij een slechte erotische film: moet je nu naar de beelden kijken of het verhaal volgen? Want beide hebben niets met elkaar te maken.” ●

“Ik gebruik woorden omdat ik niet kan zwijgen,” aldus Sien Van Acker in *More is more* (creatie 2025)